

Мар'яна Клим,

канд. пед. н.,
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДИТИНСТВА У НІМЕЧЧИНІ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті проаналізовано особливості суспільно-диктованих деривацій процесу виховання дитини. З'ясовано, що зі структури німецької родини відбувалося поступове вивільнення авторитарності, перехід до буржуазного, а згодом – демократичного взірця з одночасним зростанням автономності дітей через надмірну зайнятість батьків.

Mariana Klym

SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION OF CHILDREN IN GERMANY (LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY)

The article analyzes the features of socially-generated derivations of the education of children. It is proved that the authoritarianism was gradually released from a structure of German family on its way bourgeois and later to the democratic model, while the level of autonomy of children increased due to over-burden of these parents.

Інтеграційна спрямованість суспільно-політичного розвитку української держави відкриває альтернативні шляхи для впровадження зарубіжного досвіду у парадигмальні основи психолого-педагогічного знання, яке корелюється з особистісно-зорієнтованим підходом до вивчення феномену дитинства. Адаптація та осмислення інноваційних авторських концепцій та методик урізноманітнює зміст системи виховання та соціального захисту дитинства, тому звернення до цієї проблематики є доцільним і перспективним. В історії науки цікавою для дослідження є німецька педагогіка кінця XIX – початку XX ст., котра насичена суспільно-диктованими дериваціями у цьому контексті.

Особливості соціального захисту дитинства крізь призму сімейного виховання у Німеччині висвітлено у наукових працях З. Бернфельда, А. Кольберга, Дж. Крамера, К. Мюллера. Суспільне життя у Німеччині змінилося через демографічні коливання жителів у містах та сільській місцевості. Помітними стають нестача часу для виховання дітей, різниця у вихованні хлопців та дівчат через економічну нестабільність (стягнення, санкції з батьків на місцях працевлаштування), згідно з соціетальними ролями. Методи виховання – фізичні покарання [4].

У кінці XIX – початку XX ст. базові традиції сімейного виховання домінували на території Пруссії, ця територія німецької імперії продовжувала мілітаризацію суспільства, що не оминуло дитячого населення. Військове замовлення, командний стиль виховання, безумовна слухняність тощо стали ключовими рисами пруської родини, а змістом виховання виступив девіз: «хто любить свою дитину, той її карає (wer sein Kind liebt, der züchtigt es)» [3, с. 310]. Це дає підстави стверджувати, що авторитарність німецької родини поступово зникала, відбувався перехід до буржуазного, а згодом – демократичного зразка з одночасним ростом рівня автономності дітей через надмірну зайнятість батьків.

Особливістю західнонімецької системи виховання дитини у порівнянні з іншою частиною країни був більш якісний підхід до цієї проблеми, який спостерігався у граничній розробленості суспільної освіти для громадян, а також у поділі шкіл за статевою ознакою. Німецький педагог-традиціоналіст З. Бернфельд, вивчаючи проблеми сімейного виховання своїх близьких друзів, стверджував, що дитину, особливо у молодшому віці, слід оберігати від конфліктів; засобом виховання має бути саморефлексія; репресивні методи виховання стають обтяжливими, травматичними, тому їх слід нівелювати.

Освітню концепцію традиціоналізму у спадщині педагогів Мекленбург – Передньої Померанії досліджував А. Кольберг. Протягом семи років педагог проживав у будинку з сім'єю, що виховувала семирічного сина. Відповідно до статуту експерименту, дослідник мав можливість покинути територію будинку, і так само неочікувано повертатися назад. Усвідомлюючи тісний зв'язок між емоційною та інтелектуальною сферою дитини під час його присутності та відсутності у будинку, педагог робить неочікувані висновки, стверджуючи, що дії дитини планомірно ставали передбачуваними, керованими та містили стандартний набір поведінкових реакцій, і це все, завдяки усвідомленню дитиною присутності незнайомої особи. Тимчасом, запевнялося, що рівень виховного професіоналізму батьків знизився через відсутність парадоксального нагляду [6, с. 60].

Аналізуючи корені гуманістичних «сплетінь» у сімейному вихованні, німецький педагог Дж. Крамер (1923) описує це поняття крізь призму єдності людства і окремого громадянина. Він вважає: «сімейна педагогіка виховує дитину, яка здатна не тільки думати, відчувати, переживати, діяти, а й розвивати в собі

емоційно-вольову сферу. У зв'язку з цим виникає необхідність саморегуляції та самореалізації кожної дитини у сім'ї» [5, с. 99].

Прищеплення соціально-адекватних норм ставало критерієм визначення відносин зі старшими та самим з собою. Тому вони мали внутрішню єдність і несуперечність. Соціоорієнтовані моделі сімейного виховання виступили протилежно авторитарності, а саме баченню змісту соціального виховання у цю епоху. Власне соціоорієнтована родина, а не окремих індивід стала головною цінністю суспільства. Провідна ідея у праці Т. Літта «Педагогіка. Культура минулого» полягає в тому, щоб надати дитині можливість співпереживати разом з батьками – «дитина бачить і відчуває, яким тоном ви розмовляєте з нею, як поведетеся на вулиці з друзями чи знайомими, як ви покажете манеру сміятися, щось читаєте». У творі педагог визначає, що справжнім авторитетом користуються лише ті батьки, які сумлінно ставляться до сімейних обов'язків [7, с. 67].

Основними завданнями сімейного виховання на етапі розвитку німецької педагогіки кінця XIX – початку XX ст. було виховання в дітей гуманності (поваги до людей) і духовно-вольових якостей (прагнення оволодіти багатствами культури, дисциплінованості, відповідальності, самоорганізованості). Яскраво вираженого особистісного характеру набуло сімейне виховання крізь призму ставлення до дитини. У ньому виражалася усвідомленість значущості власної дитячої суб'єктності для подальшого життя та виявлялася в осмисленні результатів суспільних викликів [8, с. 67].

Виховання, розвиток і формування особистості у німецькій педагогіці виконувало такі функції: сприяло діяльності, в якій розвивається і формується особистість; акумулювало зміст розвитку і навчання дитини; ліквідувало негативні фактори, які можуть згубно позначатись на дитячій психіці та формуванні дитячого характеру. Проте, слід зазначити, що виховання залежало від розвитку здібностей та моторних процесів. Воно формувало особистість, орієнтувало на розвиток психічних процесів [2, с. 47].

Поняття принципу свободи у вихованні відрізняється самоцінністю без смислових деривацій і пов'язується з трудовою діяльністю. Завдання матері – керувати навчальною діяльністю дитини. Економічне становище, згідно з К. Мюллером, не повинно впливати на атмосферу у родині: «...більшість дітей у німецькому суспільстві виховуються у бідних, фінансово-нестабільних сім'ях, і це не означає, що вони менш виховані, ніж інші. Навпаки, зусиллями батьків діти у таких сім'ях виховуються великодушними, хоробрими» [1].

Висновки. Результатами змін у економічному та політичному устрої стали перетворення у структурі німецької родини, соціальних нормах окремих громад усіх прошарків суспільства Німеччини. Поряд з домінуючою промисловою раціоналізацією у країні простежується переосмислення уявлень про гендерні ролі і функції сімейного виховання дітей. Сімейне виховання у Німеччині було своєрідним і специфічним процесом, адже: сприяло оптимізації взаємозв'язку поколінь – батьків, дідусів, бабусь, інших членів сім'ї і аутентичного народу. Окрім цього, слід зазначити, що за терміном тривалості сімейне виховання визначалося безперервністю, константною тривалістю, різноманітністю віку, різнобічністю життєвих цінностей, заснованих на сімейних традиціях, звичаях, стилі життя тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тулупова О. Проблема обучения и воспитания в педагогическом наследии И. Ф. Гербарта [Электронный документ] / О. Тулупова. – Режим доступа : http://www.portalus.ru/module/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1193138650&archive=1195596785&start_from=&ucat=&.
2. Основы новой педагогики / за ред. В. Вахтерова. – М. : Изд-во Т-ва Сытина, 1913. – Т. 1. – 592 с.
3. Anthroposophische Pädagogik und ihre Voraussetzungen / 5 Lectures, Bern. – 1924. – S. 309–312.
4. Brief von Carl Hohnbaum an Carl Barth, 7. Oktober 1817 (Stadtmuseum Hildburghausen). – 100 s.
5. Gordon T. Familienkonferenz / T. Gordon. – Muenchen : Heyne-Verlag, 3. Auflage. – 1999. – 365 s.
6. Lewis B. Die Geschichte der Hitler – Jugend, 1922 – 1945 : Die verlorene Kindheit / B. Lewis. – Wien : Tosa, 1980. – S. 56 – 90.
7. Litt T. Eine Neugestaltung der Pädagogik / T. Litt. – Deutsches Philologenblatt, 1918. – S. 97–99.
8. Schiller H. E. D. Abhandlungen und Essays zur Geistesgeschichte der Gegenwart / H. Eggert Schörder Schiller, Nietzsche Klages. – Bonn : Bouvier, 1974. – 156 s.